

Konteks: 'n metafoorskeppende veranderlike

W.J. Botha
Departement Afrikaans
Randse Afrikaanse Universiteit
JOHANNESBURG
E-pos: wjb@lw.rau.ac.za

Abstract

Context: A mechanism for the creation of metaphor

When the new South African Constitution was adopted on 8 May 1996, the former Deputy President Thabo Mbeki – president since June 1999 – made a statement on behalf of the ANC. In his address he used the expression “I am an African” in an extraordinary way: to promote the idea of a “rainbow nation”. From a cognitive linguistic view this article analyses the development of the metaphor status of this specific expression against the background of relevant contextual variables. It is argued that the speech context functions in various ways: it filters information from different conceptual experience domains; it explicates the generic space to some degree, contrary to its customary role in the creation of a metaphor, in which case the generic space functions at a low level of description; and as such it links the source and target domains of the relevant metaphoric expression. Although the expression “I am an African” reveals a characteristic metaphorical structure, cross-domain mapping in this instance takes an opposite route due to the fact that this expression acquires its metaphorical features at deep-rooted levels of conceptual blending, instigated by the specific speech context.

1. Inleiding

Voor 1994 het die apartheidsideologie rigiede grense binne die Suid-Afrikaanse gemeenskap gevestig en in stand gehou. Die nuwe politieke orde, gepaard met 'n nuwe grondwet, sou hierdie ideologiese gefundeerde kategorieë ophef.

Alhoewel die Grondwet nasiewording onderskryf, maak dit ook op verskillende vlakke voorsiening vir diversiteit (vgl. die *Aanhef* tot die Grondwet). Die “reënboognasie”-metafoor ondervang hierdie oënskynlike teenstrydigheid.

Die uitlewing van die waardes van die Grondwet (vgl. Wet 108 van 1996), na die inwerkingstelling daarvan op 4 Februarie 1997, sou egter onderhewig wees aan bepaalde beperkende kragte, onder andere die fasilitering van diversiteit, die opheffing van 'n diep gewortelde apartheidskultuur en die feit dat 'n grondwet as sodanig nie 'n waarborg vir die waardes daarvan is nie. Teen die agtergrond hiervan kan die *I am an African*-toespraak van die toenmalige Adjunkpresident Thabo Mbeki op 8 Mei 1996, tydens die aanvaarding van die Grondwet, onder andere gelees word as 'n poging om die gedagte van 'n "reënboognasie" te stimuleer (vgl. Mbeki, 1998). Die toespraak sentreer in die uitdrukking *I am an African*. Verskeie taalkundige strategieë ondersteun die krag van die spesifieke uitdrukking. Vergelyk Botha (2001:51-76) vir 'n vollediger bespreking van sodanige strategieë.

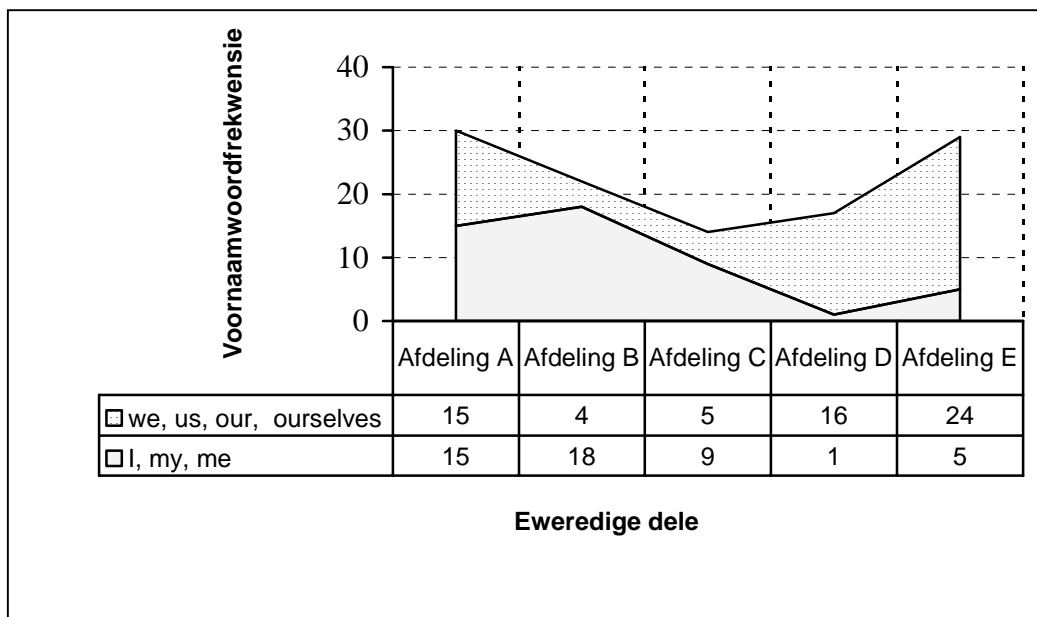
Vanuit 'n kognitiewe perspektief word die metafoorstatus van die frase *I am an African* in hierdie artikel onder die loep geneem. Die fokus val op die konseptuele uitbreiding van die metafoordomeinbegrippe ("I" en "African") as resultaat van verskeie kontekstuele veranderlikes, onder andere plasing, frekwensie en konseptuele versmelting. Op grond hiervan word die *I am an African*-metafoor deur retoriese gebruik (nie minder as sewe keer nie) dié belangrikste element vir konseptuele koherensie. En binne dié uitdrukking tree die voornaamwoord *ek* ("I") as sentrale konsep op.

Binne die betrokke konteks staan die eerstepersoonsvoornaamwoord *ek* ("I") as gevolg van die "ongewone" kollektiewe verwysing daarvan egter ook in 'n besondere verhouding tot die meervoudsvorm *ons* ("we"). Daarom is dit nodig om ook statisties na die relatiewe voornaamwoordswaartepunte binne die betoog te verwys, alhoewel die implikasies daarvan nie in hierdie ontleding volledig aandag sal kry nie.

2. Die kontekstuele gebruik van die voornaamwoordkategorieë *ek* en *ons*

2.1 Struktuur van die Mbeki-toespraak

Die Mbeki-toespraak bevat 2 042 woorde, saamgevoeg in drie-en-sestig paragrawe. Vir die daarstelling van 'n statistiese beeld van die gebruikstendens van die eerstepersoonsvoornaamwoord in die enkelvoud en meervoud word die toespraak in vyf eweredige dele verdeel. Vir die doel van die ontleding word die onderwerp-, voorwerp- en possessiewe gebruike van elke kategorie saam gegroepeer. Die grafiek in Figuur 1 stel die ontleding voor.

Figuur 1. Voornaamwoord-gebruikstendens in die Mbeki-toespraak

Die gebruiksfrekwensie van die eerstepersoonsvoornaamwoord in die meervoud mag ietwat misleidend wees indien nie in ag geneem word dat die possessiewe *ons* (“our”) elf van die vyftien voorkomste verteenwoordig nie. Ten opsigte hiervan moet egter genoem word dat die possessiewe *ons* (“our”) as verwysingspunt optree vir die denkkroete na die konseptuele doelwit: die naamwoorde binne die betrokke naamwoordstukke. Vergelyk byvoorbeeld die volgende naamwoordstukke uit die toespraak: “our native land” (vier keer); “our frosts”; “our latter-day snows”; “our sunshine”; “our day”; “our country”; “our freedom and dependence”; “our memories”. Dit hou verband met Langacker (1993:5) se beskrywing van ’n verwysingspuntverskynsel as “the ability to invoke the conception of one entity for purposes of establishing mental contact with another, i.e., to single it out for individual conscious awareness”. Daarom kan ons beweer dat die possessiewe voornaamwoorde minder konseptuele prominensie het as die naamwoorde binne die tersaaklike naamwoordstukke. Gevolglik is die possessiewe “our” konseptueel minder nadruklik as die voornaamwoorde “we” en “us”.

Die tendensgrafiek dui onteenseglik op ’n opwaartse neiging ten opsigte van die gebruik van die eerstepersoonsvoornaamwoord in die meervoud, terwyl die gebruik van die eerstepersoonsvoornaamwoord in die enkelvoud afwaarts neig. Dit hou duidelik verband met Mbeki se primêre ideologiese doelwit: verskillende groeidentiteite, gewoonlik aangedui deur die voornaamwoorde *ons* (“we”) en *hulle* (“they”), behoort verenig te word. En dit hou direk verband met die konseptuele lading van *ek* (“I”) in die uitdrukking *I am an African*. Die gebruiksfrekwensie van variante van die eerste persoon meervoud in die slotparagraaf van die toespraak

onderskryf by implikasie die genoemde gekontekstualiseerde konseptuele lading; vergelyk:

- (1) Whoever we may be, whatever *our* immediate interest, however much we carry baggage from *our* past, however much we have been caught by the fashion of cynicism and loss of faith in the capacity of the people, let *us* err today and say – nothing can stop *us* now!

Die eksplisiete gebruik van die eerstepersoonsvoornaamwoord in die meervoud volg eintlik uit die ongewone konseptuele manipulasie van die eerstepersoonsvoornaamwoord in die enkelvoud, gemanifesteer in die uitdrukking *I am an African*. Die genoemde konseptuele manipulasie hou direk verband met bepaalde verskuiwings van die beheersende punt¹ deur die spreker, vergestalt in die verwysingsvariasies van *ek* ("I").

2.2. Verskuiwing van die beheersende punt deur voornaamwoordgebruik

Die voornaamwoord *ek* ("I") het 'n deurslaggewende konseptuele funksie in die uitdrukking *I am an African* – soos reeds vermeld. Deur die gebruik daarvan eksploiteer Mbeki sy deiktiese rol: die voornaamwoord *ek* ("I") dui op die taalhandelingsrol en die identiteit van die spreker. In hierdie hoedanigheid dien dit as implisiete kognitiewe verwysingspunt met die doel om kognitiewe aanraking (*mental contact*) met die aangesprokene(s) te bewerkstellig.

Die spreker maak doelbewus van die voornaamwoord *ek* ("I") gebruik om verskuiwings ten opsigte van verskillende beheersende punte te bewerkstellig. Binne 'n multikulturele en multi-etniese samelewing vereenselwig hy hom baie intiem met verskillende subgroepe deur die gebruik van die voornaamwoord *ek* ("I"); vergelyk die volgende voorbeelde:

- (2) I owe me being to the Khoi and San ...; ... I am formed of the migrant who left Europe ...; ... I am the grandchild of the warrior men and women ...; ... I am the grandchild who lays fresh flowers on the Boer graves of St Helena ...; ... I come of those who were transported from India and China ...; ens.

---

1 Beheersende punt impliseer 'n enger gesigspunt as perspektief, 'n gesigspunt wat saamhang met die konseptualiseerder se ruimtelike oriëntasie – ook getransponeer na psigiese ruimte. Dit is in ooreenstemming met Langacker (1990:5) se beskouing dat oriëntasie en beheersende punt elemente van perspektief is.

Op grond van Mbeki se vereenselwigingstrategie moet die betrokke aangesprokenes die nodige konseptuele aanpassings maak. Die vereenselwiging kulmineer in sy eie verduideliking daarvan:

- (3) Being part of all these people, and in the knowledge that none dare contest that assertion, I shall claim that – I am an African!

Deur die bewerkstelling van konseptuele koherensie, soos in die voorgaande uiteensetting beskryf, kan hy nou die uitdrukking *I am an African* metafories benut om sy onderliggende kommunikasiedoelwitte te verryk en te versterk.

3. Die metafoorstatus van *I am an African*

3.1 Kognitiewe beskouing van die metafoor²

Taylor (1995:133) wys daarop dat die kognitiewe benadering tot die metafoor reeds sy beslag gekry het in Black (1962) se interaksieteorie oor die metafoor. Black (1962:38) wou met sy interaksiebeskouing wegbeweeg van die tradisionele substitusie- en vergelykingsverklarings. Vereenvoudig gestel, impliseer hierdie beskouing dat by die gebruik van die metafoor twee gedagtes oor verskillende dinge gesamentlik geaktiveer word en deur 'n enkele woord of uitdrukking gedra word. Die betekenis van die woord of uitdrukking is die resultaat van dié interaksie (vgl. Black, 1962:38, 39). Hy gebruik die term “fokale woord” vir die betrokke metafoorwoord/frase wat betekenisuitbreiding ondergaan as gevolg van die interaksie. In 'n gegewe metaforiese konteks (byvoorbeeld *reënboognasie*) verkry die fokale woord (*nasie*) 'n nuwe betekenis, wat nie eintlik die betekenis daarvan in die letterlike gebruik is nie, en ook nie eintlik die betekenis is wat enige letterlike substituuat sou hê nie. Die betekenisdomein wat deur betekenisuitbreiding as resultaat van die interaksie tot stand gekom het, noem hy die metafoorraam: die nuwe konteks. Om die metafoor te begryp, moet die ontvanger dus sowel die

---

2 Sedert 1997 het die metafoorteorie ingrypend verander binne die paradigma wat as die *Neural Theory of Language* bekend staan. Lakoff en Johnson (1997) wys byvoorbeeld daarop dat neurale projeksies vanaf “sensorimotor areas of the brain to areas responsible for abstract reason appear to be responsible for metaphorical thought: they permit us to take nonmetaphorical inference mechanisms from the sensorimotor”. Op grond daarvan word die taalfunksie van die metafoor as sekondêr beskou. Omdat die onderhawige betoog op konteks as metafoorskepper gerig is, word die meer “tradisionele” kognitiewe uitgangspunt as vertrekpunt geneem – maar met duidelike inagneming van die feit dat laasgenoemde beskouing in die tagtigerjare 'n duidelike omwenteling ten opsigte van gevestigde opvattinge teweeggebring het. In hierdie opsig het die insigte van Black (1962) die weg gebaan.

ou as nuwe betekenis van die woord saam interpreteer (vgl. Black, 1962:38-44).

Vir die metafoor onderskei Black 'n "system of commonplaces", kennis wat die ontvanger nodig het op grond waarvan sekere brokkies inligting deurgelaat word of gekeer word. In die geval van die *reënboognasie*-metafoor filtreer en transformeer die metafoor inligting sodanig vanuit die "system of commonplaces" dat 'n nuwe betekenisstruktuur tot stand kom ten opsigte waarvan *nasie* verstaan word: die versmelting van verskillende etniese kleurgroepe met behoud van kleuroutonimiteit (vgl. Botha, 2001:52, 53). Dit is belangrik om in gedagte te hou dat die "system of commonplaces" nie noodwendig na die woordeboekdefinisie van die woord verwys nie; dat dit selfs halwe waarhede of valse opvattinge ten opsigte van die betrokke woord se betekenis kan impliseer. Kortom: die "system of commonplaces" is gemeenskap- of kultuurgebonde.

Die kognitiewe benadering tot die metafoor sluit nou aan by die interaksiebeskouing van Black, alhoewel bepaalde terme binne die twee benaderings verskillende verwysingsmoontlikhede het, byvoorbeeld die begrip "raam".

Binne die kognitiewe beskouing bied die begrip "konseptuele metafoor" 'n funksionele beskrywingsraam vir die metafoor. Die metafoor word hiervolgens beoordeel as 'n konseptuele karteringsproses (dit wil sê as "mapping"): "(t)he basic logic of the donor domain ... is applied to a different area of experience, the receptor domain" (Taylor, 1995:134). Taylor (1995:134) wys verder daarop dat dié proses 'n aantal metaforiese uitvloeiings ("entailments") tot gevolg het.

Die kognitiewe struktuur van 'n metafoor berus verder op die beginsel van konseptuele versmelting (dit wil sê as "conceptual blending")³, "a general cognitive process ... that operates over mental spaces as inputs" (vgl. Fauconnier & Turner, 1996:113). Oakley (1998:323, 324) wys daarop dat konseptuele versmelting sodanig werk dat dit agtergrondaanname in ooreenstemmende taalvorme neerslag laat vind. Hy beskryf die proses soos volg:

---

3 Alhoewel die versmeltingsteorie (ook genoem "online meaning construction", "conceptual blending", "conceptual integration", "the many space model" en die "network theory") se teoriestatus soms bevraagteken word (vgl. Coulsen & Oakley, 2000:191-194) – en dié besondere raamwerk meer toepassingsgebiede as die metafoor het – word daar in hierdie betoog slegs gefokus op die relevansie daarvan vir die metafoor.

Working over an array of mental spaces – online conceptual packets built up as we think, talk, and understand – blending occurs when two or more *input spaces* in cooperation with a *generic space* project *partial structure* into a fourth space known as the *blend*. The blend inherits partial structure from each input space and develops its own *emergent structure*.

Die kognitiewe struktuur van die metafoor (kartering van een domein na die ander) hang nou saam met sodanige versmeltingsprosesse. Op grond daarvan kan die metafoor as sodanig teen die agtergrond van die konseptuele versmelting verstaan word.

In die Black-beskouing word in hierdie verband na die “metafoorraam” verwys: die nuwe konteks. Die betekenisstruktuur van die resulterende versmelte ruimte (“blend”) put egter ook uit ’n generiese ruimte, “a distinct mental space operating at a low level of description which can provide the category, frame, role, identity, or image-schematic rationale for cross-domain mapping” (vgl. Oakley, 1998:357). In ’n oppervlakkige vergelyking sou generiese ruimte aan Black se “system of common-places” gelykgestel kon word. Die Black-term impliseer egter meer as generiese ruimte. Dit omvat ook wat binne die kognitiewe opvatting as “raam” bekend staan (“configurations of culture-based knowledge ... knowledge which is shared, or which is believed to be shared, by at least some segment of a speech community” – vgl. Taylor, 1995:89); asook die term “kulturele skript”, “de kulturele waarden en normen voor een of ander aspect of fragment van het gedrag van de mens in een bepaalde cultuur” (vgl. Dirven & Verspoor, 1999:172).

Alhoewel verskeie kontekstuele faktore die metafoorstatus van die uitdrukking *I am an African* kan bepaal, word die aandag op die volgende gevestig: betekenismanipulasie (van *ek*) deur perspektiefverskuiwing, eksploitasie van die generiese ruimte, die aard en rigting van metaforiese kartering, en die aard en kontekstuele rol van die resulterende konseptuele versmeltings.

3.2 Die uitdrukking *I am an African*

Buite konteks is die uitdrukking *I am an African* inderdaad géén metafoor nie. Lyons (1968:388/89) wys daarop dat soortgelyke frases (“X is Y”) semanties drieledig vertolk kan word: om die identifikasie van een entiteit met ’n ander aan te dui (byvoorbeeld “I am Mbeki”); ter aanduiding van klaslidmaatskap (byvoorbeeld “I am a member of Parliament”); of om klasinsluiting te veronderstel (byvoorbeeld “We are Africans”). Mbeki kon inderdaad die klasinsluitende nie-metaforiese uitdrukking “We are Africans” gebruik het omdat dít juis is waarop hy met die toespraak mik –

soos vergestalt in die frekwensietendensgrafieke van *ek* en *ons* respektiewelik (vgl. Figuur 1). Daardeur sou hy egter die potensiële metaforiese krag van die uitdrukking ingeboet het.

Hy verkies egter om die uitdrukking (metafoor) *I am an African* te gebruik. Hierdeur skep hy 'n metafoorraam waarin *Afrikaan* ("African") as die fokale woord betekenisuitbreiding ondergaan (vgl. Black, 1962:39, 39) – wat van die aangesprokene vereis om sowel die "ou" as "nuwe" betekenis van *Afrikaan* ("African") met mekaar te versoen om die metafoor ten volle te kan begryp.

Teen die agtergrond van sy betekenismanipulasie van die voornaamwoord *ek* skep Mbeki egter deur hierdie frase vir die betrokke konteks 'n ryk, komplekse en kragtige metafoor wat teenoorgesteld 'n dieperliggende kartering vanaf *ek* ("I") na *Afrikaan* ("African") veronderstel – juis omdat die gekontekstualiseerde *ek*-ervaring aan die hart van die betrokke metafoor lê. Lakoff and Johnson (1980a:19) merk tereg op dat "no metaphor can ever be comprehended or even adequately represented independently of its experiential basis".

As metafoor funksioneer *I am an African* op meer as een vlak. 'n Kognitiewe ontleding van dié gekontekstualiseerde metafoor onthul die betekenisintensie "We are Africans" – wat minstens drie onderliggende, geïntegreerde metafoorvlakke veronderstel.

Op 'n eerste vlak verenig die uitdrukking *I am an African* 'n konstellasie metafore wat die brondomein *ek* onderlê. Op grond van sy konseptuele manipulasie van die eerste persoon enkelvoud skep Mbeki metafore wat die fokale kategorie *Afrikaan* ("African") subkategoriseer, maar ook verenig: verskillende groeidentiteite word sistematies en konseptueel op 'n bepaalde ego-identiteit gekarteer; anders gestel: "understanding and experiencing one kind of thing or experience in terms of another" (vgl. Lakoff & Johnson, 1980b:455). Enkele van die subkategorieë word vervolgens genoem, met die relevante aanhaling uit die toespraak by elkeen:

- A. Ek is 'n Khoi en San ("I owe me being to the Khoi and San ...")
- B. Ek is 'n wit immigrant ("I am formed of the migrant who left Europe ...")
- C. Ek is 'n inheemse (van Afrika) ("I am the grandchild of the warrior men and women ...")
- D. Ek is 'n Boer ("I am the grandchild who lays fresh flowers on the Boer graves of St Helena ...")

- E. Ek is 'n Suid-Afrikaanse Indiër/Sjinees (“I come of those who were transported from India and China ...”)
- F. Ek is 'n voormalige onderdrukte (“I am born of a people who would not tolerate oppression.”)

Ensovoorts.

Hy definieer die subkategorieë van *Afrikaan* (“African”) baie versigtig deur die gebruik van metaforiese uitdrukkings⁴ soos “I am formed ...”, “I come of those ...”, “I have seen ...”, “I am born of ...”, ensovoorts – en vermy dus in hierdie gevalle die eksplisiete gebruik van die “I am X”-frase. Hierdeur verenig hy 'n konseptuele konstellasie kategorieë wat uiteindelik die metafoor *I am an African* onderlê – ondervang deur sy eie uitspraak: “Being part of all these people, and in the knowledge that none dare contest that assertion, I shall claim that – I am an African!”

Die kommunikatiewe krag van hierdie uitdrukking (metafoor) berus egter by die voorafgaande beheersendepuntverskuiwings wat bewerkstellig is deur die gebruik van die eerste persoon enkelvoud. Deur identiteits-transformasies word Mbeki dus in staat gestel om verskillende groeps-identiteite konseptueel binne te dring. Op grond hiervan word verskillende aangesprokenes gedring om perspektief- en gesigspuntverskuiwings ter uitbreiding van hulle kategorieë te maak. Kategorie-grense word dus konseptueel opgehef.

Op die tweede vlak ondersteun die metafoor *I am an African* hierdie perspektief- en gesigspuntransformasies: die saamgestelde identiteit (soos nou verteenwoordig deur die konsep *ek*) word op die ruimte-afgeleide konsep *Afrikaan* (“African”) (as ruimtelike vereniging) gekarteer. Hieruit volg dat op 'n derde vlak die konsep *Afrikaan* (“African”) op elke individuele groep gekarteer word, soos verteenwoordig deur *ek* – met die uiteindelige betekenis: “We are Africans”. Laasgenoemde uitdrukking is egter geen metafoor nie, en as sodanig sou dit nie die kommunikatiewe krag van die metafoor hê nie. Ons stel dit diagrammaties soos volg voor:

---

4 Dit gebeur dikwels dat die eerstepersoonsvoornaamwoord metonimies gebruik word waar 'n bepaalde deiktiese konteks die metonimiese aanliggendheidsbeginsel (“contiguity principle”) versterk, soos in die geval van die geïsoleerde en gedramatiseerde *ek* (vgl. Botha, 1980:8-22 vir 'n uiteensetting en voorbeelde). In die onderhawige geval is daar nie sprake van 'n primêr-sekondêr deiktiese verhouding tussen *ek* (“I”) en die onderskeie kategorieë waarna verwys word nie. Metaforiese verbandlegging moet dit juis in die hand werk (vgl. Botha, 2001:59-62).

Vlak 1

Brondomein:

Khoi, ens.

Doelwitdomein:

ek ("I")

Konsep:

groepidentiteite

Konsep:

ego-identiteit

Vlak 2

Brondomein:

ek ("I")

Doelwitdomein:

Afrikaan ("African")

Konsep:

saamgestelde identiteit

Konsep:

verenigde groepidentiteit

Vlak 3

Brondomein:

Afrikaan ("African")

Doelwitdomein:

Khoi, ens.

Konsep:

verenigde groepidentiteit

Konsep:

individuele groepidentiteit

Figuur 2. Konseptuele ontwikkeling van die metafoor *I am an African*

Die effektiwiteit van die metafoor kan dus eerstens toegeskryf word aan die gebruik van *ek* in plaas van *ons*. Die eerste persoon enkelvoud tree in hierdie gevalle as 'n prominente verwysingspunt op. In sy hoedanigheid as 'n prominente Suid-Afrikaner benut hy die identiteitsonthullende *ek* as 'n strategiese konseptuele verwysingspunt om telkens verskillende kategorieë te verteenwoordig – om uiteindelik die solidariteit van 'n "ons" te skep.

Verder moet daar gewys word op die aard en rigting van kartering ten opsigte van verskillende ervaringsdomeine. Soos vroeër vermeld, lyk dit met die eerste oogopslag of die konseptuele ervaring van *Afrikaan* ("African") as invoerruimte 1 dien (die brondomein), terwyl die konseptuele ervaring van *ek* ("I") as invoerruimte 2 (die doeldomein) dien. Hierdie invoerruimtes word wel betrek, maar omgekeerd – en op 'n intermediêre vlak in die konseptuele ontwikkeling van die betrokke metafoor in die tersaaklike konteks – vgl. Figuur 2.

Op die eerste kognitiewe ontwikkelingsvlak word die konseptuele integrasie van verskillende groepidentiteite gekarteer op die ego-identiteit van die spreker. Die toespraakkonteks dien as 'n soort kollig-meganisme op grond waarvan aspekte uit die generiese ruimte (naamlik kategorie, rol en identiteit) konseptueel uitgehef word. Gevolglik het dit 'n gedeelde raamstruktuur met die invoerruimtes gemeen: verskillende Afrika-groepidentiteite (kategorieë) word op grond van bepaalde rolvereistes verenig in 'n deiktiese identiteit – die versmelte konseptuele ruimte. Fauconnier en Turner (1996:113) merk tereg op: “Once the blend is established, we can operate cognitively within that space, which allows us to manipulate the various events as an integrated unit.”

Daarom kan dit op die tweede kognitiewe ontwikkelingsvlak as invoerruimte dien. Op hierdie vlak funksioneer die konseptuele ervaring van die versmelte ruimte (“blend”) van die eerste vlak dus as invoerruimte 1– op grond waarvan 'n saamgestelde deiktiese identiteit op 'n verenigde Afrika-identiteit gekarteer word (vgl. Figuur 2).

Die konseptuele ervaring van die versmelte ruimte van vlak twee – *Afrikaan* (“African”) as kollektiewe ervaring van individuele groepidentiteite – tree op kognitiewe ontwikkelingsvlak drie as invoerruimte op vir kartering op individuele groepidentiteite (vgl. Figuur 2). Hieruit ontwikkel die versmelte konseptuele ervaring: “We are Africans”.

Die beginsel van konseptuele versmelting as kontekstuele werktuig lê dus aan die basis van hierdie kommunikatiewe strategie. Fauconnier en Turner (1996:116) wys byvoorbeeld daarop dat ander verskynsels as die metafoor ook konseptuele versmeltings tot gevolg kan hê, byvoorbeeld dramatisering.

Soortgelyke ontginning van die integrasie van dramatisering en konseptuele versmelting ten opsigte van *I am X*-uitdrukkings is nie onbekend nie. In 1968 het betogers vir menseregte in die VSA met *I am a man*-baniere vir hulle regte betoog (vgl. “Marchers for Civil Rights”, *Microsoft Encarta 97 Encyclopedia*). Die betogings as dramatiserings en die *I am a man*-uitdrukking, wat konseptuele versmelting impliseer, is met mekaar geïntegreer. In hierdie besondere geval het identiteits- en rolfunksies, asook die raam van die Amerikaanse gemeenskap in daardie stadium in die Amerikaanse geskiedenis bygedra (vanuit 'n generiese ruimte) tot die ontwikkelende struktuur van konseptuele versmelting. Die ervaring van die invoerdomein *man* in die *I am a man*-uitdrukking is, anders as in die geval van *I am an African*, veral gevoed deur 'n versweë generiese ruimte – opvattinge en omstandighede binne die Amerikaanse gemeenskap, in ooreenstemming met wat Black (1962:40) die “system of associated commonplaces” noem. Die metafoorwerking van die uitdrukking

berus dus hoofsaaklik op 'n eerstevlak-kognitiewe aktiwiteit, soos ook in die geval toe president John F. Kennedy in 'n toespraak die Weste se verbintenisse aan die Berlyners in 1961 weergegee het met die woorde: *Ich bin ein Berliner*. Dit het plaasgevind na die oprigting van die Berlynmuur toe die Weste probeer verhoed het dat Wes-Berlyn totaal geïsoleer word (vgl. *Microsoft Encarta 96 Encyclopedia*).

4. Gevolgtrekking

Die uitdrukking *I am an African* se metafoorstatus lê nie op die oppervlak nie. Die metafoorstatus van die uitdrukking word bepaal deur die betekenis- en verwysingsmanipulasie van die eerste persoon enkelvoud – sodanig dat dit onderliggend as katalisator optree om konseptuele identiteitservarings te wysig en te verenig in die kollektiewe eerste persoon meervoud *ons* (“we”).

Binne die betrokke konteks integreer die spreker konseptuele versmelting en dramatisering deur die retoriese gebruik van die uitdrukking *I am an African* om verskillende konseptuele identiteite van *ek* (“I”) te ontwikkel: *ek* (“I”) as groep; *ek* (“I”) as kollektiewe groeppormer; *ek* (“I”) as element van die verenigde groep. Die uitdrukking *I am an African* – as 'n metaforiese gestalt – funksioneer binne die betrokke konteks dus sowel as 'n sentripetale as sentrifugale kommunikatiewe krag: dit heg die konteks konseptueel, maar dit reik steeds kontekstueel uit om as 'n metaforiese uitdrukking te kan funksioneer! As meganisme vir konseptuele versmelting verrig dit in hierdie verband 'n baie belangrike kognitiewe funksie, soos deur Fauconnier en Turner (1996:115) uiteengesit: “Blended spaces are conceptual locations for central cognitive work, like reasoning, deductions, and developing emotions”. Dus: 'n fundamentele werktuig in die daarstelling van die kommunikatiewe doelwit van die betrokke betoog.

Bibliografie

- Black, Max. 1962. Metaphor. In: *Models and Metaphors. Studies in Language and Philosophy*. Ithaca & London : Cornell University Press. p. 2-47.
- Botha, W.J. 1980. *Die grammatika van die eerste persoon*. Pretoria : Unisa. (Proefskrif.)
- Botha, Willem J. 2001. The Deictic Foundation of Ideology, with Reference to the African Renaissance. In: Dirven, René, Frank, Roslyn & Ilie, Cornelia (eds.) *Language and Ideology. Volume II: Descriptive Cognitive Approaches*. Amsterdam & Philadelphia : Benjamins. p. 51-76.
- Coulsen, Seana & Oakley, Todd. 2000. Blending basics. *Cognitive Linguistics*, 11(3/4):175-196.
- Dirven, René & Verspoor, Marjolijn (reds.) 1999. *Cognitiewe inleiding tot taal en taalwetenskap*. Leuven/Amersfoort : Acco.

- Fauconnier, Gilles & Turner, Mark. 1996. Blending as a central process of grammar. In: Goldberg, Adele (ed.) *Conceptual Structure, Discourse and Language*. Stanford, CA : CSLI Publications. p. 113-187.
- Lakoff, George & Johnson, Mark. 1980a. Conceptual metaphor in everyday language. *The Journal of Philosophy*, 77(8):453-486, August.
- Lakoff, George & Johnson, Mark. 1980b. *Metaphors We Live By*. Chicago & London : The University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Johnson, Mark. 1997. *Philosophy in the Flesh*. Elektroniese voorpublikasie-uitgawe.
- Langacker, Ronald W. 1990. Subjectification. *Cognitive Linguistics*, 1(1):5-38.
- Langacker, Ronald W. 1993. Reference-point constructions. *Cognitive Linguistics*, 4(1):1-38.
- Lyons, John. 1968. *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Mbeki, Thabo. 1998. The Deputy President's Statement, on Behalf of the ANC, at the Adoption of South Africa's 1996 Constitution Bill, 8 May 1996. *Konrad Adenauer Stiftung Occasional Papers: The African Renaissance*. p. 5-7.
- Microsoft. 1996. *Microsoft® Encarta® 96 Encyclopedia*. © 1993-1995 Microsoft Corporation.
- Microsoft. 1997. *Microsoft® Encarta® 97 Encyclopedia*. © 1993-1996 Microsoft Corporation.
- Oakley, Todd V. 1998. Conceptual Blending, Narrative Discourse, and Rhetoric. *Cognitive Linguistics*, 9(4):321-360.
- Suid-Afrika (Republiek). Wet 108 van 1996. *Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika*. Pretoria : Pharos, elektroniese uitgawe.
- Taylor, John R. 1995. *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford : Clarendon.

Kernbegrippe:

beheersende punt
ego-identiteit
groepidentiteit
konteks

Key concepts:

context
ego-identity
group identity
vantage point

